

İSM-İ FÂİL SİGALARININ ÇEVİRİSİ ÜZERİNE

Abdülcelil BİLGİN¹

Öz

Bu makalede, Kur'ân'daki ism-i fâil türü sigaların çevirisi problemi ele alınacaktır. Bize göre, bu tür yapıların meallere yansıyan çevirilerinde ciddi problemler bulunmaktadır. Bu makalede, öncelikle problemi tespit etmeye çalışacak ardından örnekler yoluyla çevirilerin nasıl yapılmaması/yapılması gerektiği üzerinde duracağız.

Anahtar Kelimeler

Kurân, ism-i fâil, çeviri

On The Translations of Moods of "Ism Al-F'Âil" (Agent) in Quran Abstract

In this article, it will be examined the problems of translations of moods of "ism al-fâil" (that is a technical word in Arabic language means "agent") into Turkish. It can be said, there are some serious problems concerning the translations of these moods into Turkish, especially in Quran. In this Study, firstly, we try to pick out the problem, then we try to show how translations of these terms should /shouldn't be done.

Giriş

İlahi metinler, mensuplarına eşref-i mahlûkat olmanın onur ve sorumluluğuna layık olmanın yanı sıra onların, amel-i salih işleyen bireyler olmasında da rehberlik etmişlerdir/etmektedirler. Tarih boyunca farklı zaman kesitlerinde gönderilen İlahi metinlerin ve onlara eşlik eden elçilerin temel amaçlarını bu şekilde özetlemek mümkündür. Temel amacın bu olduğunun kabulü, İlahi metinlerin insana ve hayata dair hemen her şeyi etkilediği gerçeğini ıskalamaya diğer bir ifadeyle onları sınırlı bir amaçla tahdit etmeye neden olmamalıdır. Zira sadece İlahi metinlerin değil; bir toplumun kanıksadığı, değer atfettiği, benimsediği gerek dini gerekse halk kültürüne ait farklı versiyonlarıyla sözlü yahut yazılı ürünlerin de hayata dair bilimum unsura bir şekilde dokunduğu gerçektir. Söz konusu metinlerden en çok etkilenen unsurlardan birinin ise, yazılı ve sözlü dil olduğunu söylemek mümkündür. Nihayetinde metni dilden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bir metin, biraz da insanların kullandıkları mütedavil/

1 Doç. Dr., Muş Alparslan Ü. İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi

pratik konuşma dili eşliğinde hayat bulur. Yazılı yahut sözlü olsun metin, dil sayesinde hayat bulabilir. Metin ve dilin birbirlerinin olmazsa olmazı (lazım-ı ğayr-ı müfarkı) olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu kadar iç içe olan unsurların birbirine dokunmaması düşünülemez. İlahî metinlerin, dillere farklı şekillerde katkılarda bulunduğu, onları yeni kelime, tamlama, ifade biçim ve biçemleriyle zenginleştirdiği, bu metinler etrafında dilsel (sözlü yahut yazılı) literatürler oluştuğu göz ardı edilmemelidir. Sinema ve televizyon endüstrisinden tutun da şiire, nesre kadar bilumum sanat ve edebiyat ürünlerinin dini metinlerin dominant karakterinden etkilendiği söylenebilir. Bu bağlamda Amerika ve Avrupa'daki sinema/film endüstrisinde İncil'in bariz etkisini gözlemlemek mümkündür.

Bilindiği üzere her ilahi metnin bir orijinal dili vardır. Her metin bir dil ile vücut bulur. Bu metinlerin, ikinci bir dile tercüme edilmeleri sonraki süreçlerde hissedilen ihtiyaçlar gerekçesiyle söz konusu olur. Nitekim gerek İlahi gerek rağbet edilen başat insan ürünü metinler, süreç içinde başka dillere tercüme edilmişlerdir. Çeviri metinlerin orijinalindeki kimi özellikleri yitirdiği, en azından asılları gibi olmadığı/olamayacağı bilinen bir husustur. Bununla beraber yine de çeviri metinlere dair beklenti çitası yüksektir. Çeviri metinlerin asılları gibi olmasa da muhataplarını çeşitli yönleriyle etkilemesi, geliştirmesi, dil ve kültür alanlarında zenginliğe sebep olması beklenir. Bu açıdan bakıldığında İncil'in Avrupa dillerine tercüme edilmesinden sonra meydana gelen gelişmelerin yeterli örnekler olduğunu düşünmekteyiz.

Son ilahi metin olarak Kur'ân-ı Kerîm, yüzyıllardır içinde Türkçenin de bulunduğu birçok yaşayan dünya diline tercüme edilmektedir. Bu çeviriler sayesinde Arapça bilmeyenlerin Kur'ân'ı anlama noktasında önemli kazanımlar elde ettiğinde kuşku bulunmamaktadır. Türkçede vücut bulan yüzlerce Kur'ân çevirisinin, okurlar için çeşitli kazanımlardan hali olmadığı açık olmakla beraber bu çevirilerde kullanılan Türkçenin ne kadar sahil, belîğ ve akıcı olduğu ise tartışmaya açıktır. Kanaatimizce çevirilerde kullanılan dilin/Türkçenin ideal düzeyde olduğu söylenemez. Bu çevirilerin, Türkçenin yazılı ve sözlü ürünlerine herhangi bir katkı sağlaması bir yana çoğu kez olması gerekenin aksine mevcut dili yozlaştırdığını söylemek abartı olmayacaktır. Bu durumun da metnin mesajının etkisini silikleştirdiği söylenebilir. Çünkü tedavülde olmayan, başka bir deyişle günlük kullanımları olmayan yahut çok nadir/garip olan kelimelerin seçimi, muhatabın metne yabancılaşması sorununu beraberinde getiren "mesaj" ile "alıcı" arasında psikolojik mesafenin oluşmasına yol açabilir.

Çevirilerde kullanılan dilin, kelime seçiminden tutun cümle yapısına kadar oldukça sorunlu olduğu söylenebilir. Makalede görüleceği üzere ism-i fâil yapısındaki kelimelerin Türkçeye çevirisinde de önemli problemler/yanlışlıklar söz konusu olmaktadır. Meselenin daha iyi anlaşılması sadedinde önce ism-i fâilin -bizi ilgilendirdiği kadarıyla neliği üzerinde durulacak ardından konu, örnekler eşliğinde detaylandırılacaktır.

Ana Hatlarıyla İsm-i Fâil

Bu başlık altında, ism-i fâil konusunu detaylandırmadan, sadece çevirisinde çeşitli problemlere kaynaklık eden kısmını ele alacağız. Dolayısıyla genel olarak ism-i fâil ve onu sıfat-ı müşebbeleden ayıran yönler üzerinde duracağız. Ma'lum müzari fiilden² türeyen, fiilin ifade ettiği işi, oluşu yapan; sıfat-ı müşebbehe'nin aksine³ çoğunlukla zamanın değişmesiyle yenilenerek geçici/muvakkat manaya delalet eden etken sıfat-fiile ism-i fâil denir: كَاتِبٌ/Kâtip, مُجْتَهِدٌ/müctehid gibi... Bununla beraber ism-i fâilin bazen süreklilik ifade ettiği de bilinmektedir. Bu durumun daha çok Allah'a ait özellik ve tasarruflarda; anlık olmayan, ha bire değişmeyen kişisel özelliklerde geçerli olduğu söyle-

- 2 İsm-i fâilin müzari fiilden meydana geldiği kanaati Kufelilere aittir. Basrahlara göre ism-i fâil mastardan türer. Buradaki görüş ayrılığının, kelimenin mastardan mı fiilden mi türediği konusundaki tartışmalara dayandığı söylenebilir.
- 3 Sıfat-ı müşebbehe: İsm-i fâil türünden olan, türediği fiilin ifade ettiği güzellik, çirkinlik, sakatlık ve kusurluluk gibi sıfatlarda ve bazı duygularda devamlılık ifade eden müştabak bir kelimedir. Umumiyetle geçişsiz fiillerden türerler. Sıfat-ı müşebbehe herhangi bir zamanla kayıtlı olmayıp kalıcı/sabit/sürekli vasıflara işaret eder. Kıyası ve simai vezinlerde bulunurlar. Renk, sakatlık ve kusur gibi vasıflara işaret etmek üzere efâl, müennesi fa'lâu çoğulu fû'lün vezinlerinde gelirken duygu ifade edenler fa'lanu vezinde gelirler. Semai olanların ise birçok vezni bulunmaktadır: fa'lun, fealün, fû'lun, fû'alun... Gibi... "hesen, ceban, seid, cemil, behil..." *İsm-i fâil ile sıfat-ı müşebbehe arasındaki farklar*: Aralarında birçok fark bulunmakla beraber biz konumuz açısından önemli olanlar üzerinde duracağız: 1- İsm-i fâil, hem lazım hem de müteaddi fiilden elde edilirken sıfat-ı müşebbehe sadece lazım fiilden elde edilir. Bu nedenle ism-i fâil, fail ve mefulün bih alırken sıfat-ı müşebbehe sadece fail alır. 2- İsm-i fâil daha çok hâl ve istikbâl bazen da mazi içindir. Hangi zamana delalet ettiği karinelerle anlaşılır. Sıfat-ı müşebbehe yalnız geniş zaman için kullanılır. Başka bir deyişle sıfat-ı müşebbehenin ifade ettiği anlam mazi, muzari ve gelecek olmak üzere bütün zamanları mutlak olarak kapsarken ism-i fâilin ifade ettiği anlam belli bir zamanda ancak bu zamanlardan birini kapsayabilir. Örneğin "el vechu hasenun" ifadesindeki sıfat-ı müşebbehe "hasen" kelimesi, işaret ettiği vasfın, mevsufunda bütün zamanlarda, sürekli sabit olduğunu gösterir. "El vechu hasinun emsi" cümlesindeki ism-i fail "hasin" kelimesi yüzdeki güzelliğin dünde kaldığını ifade eder. Bu kelime yerine göre çeşitli karinelerle güzelliğin bu gün yahut yarın yüzde bulunduğu/bulunabileceğine delalet edebilir. 3- İsm-i fâil değişen, devinen, yenilenen, anlık vasıflara işaret ederken sıfat-ı müşebbehe tam tersi süreklilik, devamlılık ve sabitlik vardır. Bu süreklilik ve sabitlik, az veya çok bazen de sonsuza kadar devam eder. İbn-i Hişâm, Cemalüddin, Şerhu'l-Kıtr, Tahkik: İrfan Matrâci, Mektebetu Seyda, Diyarbakır, 2014, 356, 357, 358; el-Ğalayeyni, Mustafa, *ed-Durusu'l-Arabiyye*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2006, III/72; Çörtü, Mustafa Meral, *Arapça Dilbilgisi-Sarf*, MÜİFV Yayınları, İstanbul, 2008, s. 463-464-466-467; Sevinç, Resul, *Dilbilginin Temel Gramer Kuralları*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2013, s. 351- 353; Uralgıray, Yusuf, *Arabça İlk ve İleri Dilbilgisi*, Tebliğ Yayınları, İstanbul, t.y. II/824, 825.

nebilir: ⁴الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ayetindeki فَاطِرِ kelimesi geçici değil; aksine süreklilik ifade eden kalıcı bir duruma işaret eder. Keza إذا رجل طاهر cümlesindeki طاهر kelimesi, kişinin alamet-i farikası olan ve anlık olarak değişmeyen temiz kalpliliğe işaret eder. Zira temiz kalpli olmak; oturuyor olmak, ayakta durmak, gülmek, konuşmak gibi anlık durumlardan ziyade kişide belirgin hale gelmiş kalıcı bir özelliğe işaret eder. İsm-i fâil, kullanımına göre nadiren mâzi, daha çok hâl ve istikbal gibi zaman dilimlerinden birine delalet eder. İsm-i fâil, türediği ma'lum fiil gibi fâil ve mefulün bih alır. هاليد/Halid'in anne ve babası yolculuk yapmaktadır. Bu cümlede ism-i fâil olan müsafir kelimesi, tıpkı يسافر fiili gibi ابواه kelimesini fâil edinmiş ve onu ref etmiştir. Burada ise تاركُ kelimesi تاركُ fiili gibi sohbet kelimesini mansub meful haline getirmiştir... İsm-i fâilin en çok ilişkilendirildiği fiil, muzari fiildir. Eski dilciler, ism-i fâilin müzari fiile benzediğini söylerler; dahası muzari fiilin المضارع şeklinde isimlendirilmesini, ism-i fâile benzemesine/يضارع bağlarlar. Nitekim -her ne kadar bazı nüanslar bulunsa da- ism-i fâil yerine muzari fiilin kullanılmasının ya da tersi bir durumun anlamı bozmayacağı söylenmektedir: رثيثُ رجلٌ ينشد الشعر yerine رثيثُ رجلٌ منشداً الشعر: ⁵

İsm-i fâil terimini, Türkçede yaklaşık olarak karşılayabilecek ifadenin *sıfat-fiil* olduğu söylenebilir: Zira *sıfat-fiil*, sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiilin zamana bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şeklidir. Türkiye Türkçesinin, fiili, zamana bağlı olarak sıfatlaştıran başlıca sıfat-fiil ekleri şunlardır: Geçmiş zaman: -dık, -duk, -muş; Tanınmış kişi, olmadık sözler... Geniş zaman -r: güler yüz. Geçmiş ve şimdiki zaman: -an: işleyen demir, uçan kuşlar. Süreklilik -ıcı, ucu: Yol gösterici yıldız, başkaldırıcı düşünceler. Gelecek zaman -acak: gelecek yıl, yaşanacak ömür. Olumsuz geniş zaman: -maz: Değişmez manzara.⁶ Bu bilgiler ışığında Sıfat-fiil ile ism-i faili mukayese ettiğimizde aradaki çakışma noktaları hemen göze çarpacaktır: Fiil ve zamanla ilişkileri, ikisinin de her üç zaman dilimiyle kullanılabilirlikleri gibi...

İsm-i Fail'in Çevirilerinde İzlenecek Yöntem

Bu başlık altında, bazı örnek cümlelerden hareketle en işlevsel çeviri türlerinin nasıl olması gerektiği üzerinde durulacaktır.

4 Kur'an-ı Kerim, Fatır 35/1.

5 İbn-i Akıyl, Bahauddin Abdullah, *Şerhu İbn-i Akil*, tahkik: H. el-Fâhürî, Daru'l-ceyl, Beyrut, 2003, II/121,148,149,150; İbn-i Hişâm, *age.*, s. 346, 347; er-Racihi, Abduh, *et-Tatbiku's-sarfî*, Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut, 2004, s. 76; el-Galayeyni, *age.*, III/75,76; el-Esmer, Raci, *İlmu's-sarf*, Daru'l-ceyl, Beyrut, ty, s. 72; Çörtü, *age.*, s. 445, 447; Sevinç, *age.*, s. 345.

6 Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2007, s. 189.

Daha önce belirttiğimiz üzere İsm-i fâilin, genelde hal ve istikbal formuyla tercüme edilmesi daha doğru olsa da onu başka bir zamanla ilişkilendirmemizi gerektiren bir karine bulunduğu takdirde tercümedeki tercih değişebilir.

انت تعلم - انت عالم: biliyorsun. Burada kelimenin ism-i fâil ve muzari sigaları Türkçeye “biliyorsun” şeklinde şimdiki zaman yahut “bilirsin” şeklinde geniş zaman formuyla tercüme edildiğinde çeviri doğru olacaktır. Bu, hem ism-i fâil ile muzari fiil arasındaki zamansal eşdeğerlilik açısından hem de yapılan çevirinin zaman mefhumunu içkin olmasından dolayı daha anlaşılabilir olacaktır. Hal böyle olunca انت عالم ifadesini, geniş yahut şimdiki zaman formuyla değil de “sen bilicisin” şeklinde tercüme etmek doğru olmayacaktır. Çünkü fiilden türetilmiş bir isim olan “bilici” kelimesi, bilgiçlik taslayan; bilgin, hâkim, âlim gibi anlamlara gelmekte⁷ ve içinde herhangi bir zamana dair bir karine bulundurmamaktadır. Nitekim bu anlam, bizim karşımızdakine “sen biliyorsun” dediğimizdeki kast-ı mahsusayı karşılayamamaktadır.

انا راجع - انا اراجع: dönüyorum. Bu ifadeleri de ism-i fâil ve müzari fiillerden meydana geldiklerine bakmaksızın, geniş zaman dilimini kullanılarak tercüme etmek doğru olacaktır: Ben dönüyorum, gibi. Eğer ism-i fâil olan راجع kelimesini aslına uygun olarak lâfzî tercüme yoluyla çevirirseniz karşınıza “dönücü” gibi bir lafız çıkar ki gerek sözlüklerde gerekse Türkçenin sahih ve yaygın kullanımında böyle bir kelime bulunmamaktadır.⁸

Yukarıda verdiğimiz örneklerden de anlaşıldığı üzere ism-i fâil formundaki bir kelimeyi Türkçeye aktarırken yaralanılacak en uygun yöntem, müzari fiillerden/şimdiki/geniş/gelecek zamandan yararlanmak olacaktır. Türkçedeki birçok çeviride, sıfat-fiil eklerinden olup süreklilik bildiren -ıcı, ucu, ici, ücü gibi eklerle türetilen isimlerin kullanıldığını görmek mümkündür. Her ne kadar bu eklerin sürekliliğe işaret eden yönleri olsa da ism-i fâildeki “şimdiki, gelecek ve geniş zaman” gibi dominant anlam kategorilerini yansıtmakta kısır kaldıkları düşüncesindeyiz. Zira bu eklerle türetilen isimlerin bir kısmının ism-i fâildeki şimdiki/geniş/gelecek zaman anlamını belirgin bir şekilde yansıtmak bir yana; daha çok bir işi yapanı, bir meslek icracısını çağrıştırdığı bile söylenebilir: Yazıcı, okuyucu, tadıcı gibi...

Şimdiye kadar oluşturmaya çalıştığımız teorik vasattan hareketle, karşılaştığımız bazı hatalar üzerinde durmak konunun daha derli toplu hale gelmesine ve anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

7 <http://tdk.gov.tr/> Büyük Türkçe Sözlük, Erişim, 30. 07. 2015.

8 <http://www.tdk.gov.tr/BuyukTurdkeSozluk;GuncelTurdkeSozluk,Erisim,10.07.2015;> Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, “Dönmek” maddesi, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2008.

Çevirilerdeki Bazı Hatalar ve Düzeltme Yolları

Yapılan çevirilerde bu konu ile ilgili birçok hata ile karşılaşmak mümkündür. Başta ayet ve hadislerde olmak üzere birçok çeviri nesnesinin bu hatalarla malul olduğunu gözlemek zor olmayacaktır.

9 لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ * أَرَفَتْ الْأَرْفَةَ

Yaklaştı yaklaşıcı;¹⁰ yoktur ona Allah'tan başka açıcı...¹¹ Türkçe sözlüklerde inceleyebildiğimiz kadarıyla “yaklaşıcı” diye bir kelime bulunmamaktadır. Nitekim gerek yazılı gerekse sözlü dilde bu şekilde bir kelimenin bulunmadığını ya da bulunsa bile bunun çok nadir/mahalli hatta garabet ve tenafür örneği olacağını söylemek mümkündür. Kur’ân meallerine dair çalışmalara yıllardır duyduğumuz ilginin bizde meydana getirdiği bir his yahut düşünceyle şunu söyleyebiliriz: Türkçe meallerde, nedendir bilinmez, Türkçenin yazılı ve sözlü kullanımlarında bulunmayan, sadece meallerde görülebilen bazı kelimelerle/ ifadelerle karşılaşmak mümkündür. Bu, Kur’ân çevirilerinin yeni bir dil meydana getirmesi yahut bu çeviriler etrafında yeni kelime ve ifade birimlerinin oluşması dolayısıyla dile zenginlik kazandırması şeklinde değil; daha çok kakofoniye neden olan, mantık bozuklukları barındıran garip, karşılıksız motamot çeviri v.b. türedi kelime ve kavramalar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Çevirideki “açıcı” kelimesi ise sözlüklerde karşımıza bir tıp (*Fr.* Apéritif, *Fr.* Extenseur) yahut biyoloji terimi (*Osm.* Bâsita) olarak çıkmakta¹² veya “açma” işini yapan, “açan” anlamında¹³ kullanılmaktadır. Her halükârda bu kelimenin ism-i fâildeki zaman mefhumunu taşımadığı ve ayetin kelimeye yüklediği anlamı yansıtmadığı açıktır.

14 وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً

Gündüzün ayetini de gösterici kıldık.¹⁵ Bazı kitap ve meallerde karşımıza çıkan “gösterici” şeklindeki çeviri, ayetteki مُبْصِرَةً kelimesinin karşılığı olarak düşünülmüş olmalıdır. Her şeyden önce özellikle günümüz Türkçesinde “gösterici” kelimesinin herhangi bir zaman dilimine işaret etmediği ve bambaşka anlamlara geldiği açıktır: Zira “gösterici” kelimesi:

- Gösteri yapan kimse, gösteri adamı, nümayişçi;

9 Kur’ân-ı Kerim, Necm 53/57-58.

10 Çöğenli, Sadi, *Ayet ve Hadis Örneklili Arapça Dilbilgisi: Sarf*, Cantaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 360; Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili: Kur’ân-ı Kerim ve Meali*, Hazırlayan ve Notlandıran: Düccane Cündioğlu, İslamoğlu Yayıncılık, 1993, İstanbul.

11 Elmalılı, *age*.

12 <http://www.tdk.gov.tr/Erişim>, 28.07.2015.

13 Ayverdi, *age*, “açıcı” maddesi.

14 Kur’ân-ı Kerim, İsra 17/12

15 Çöğenli, *age*, 366; Elmalılı, *age*.

- Sinema filmi, slayt, fotoğraf camı vb. ile saptanan görüntüleri duvara ya da beyazperdeye büyüterek yansıtan aygıtlara verilen genel ad;

- Bir bilgisayarda, yürütülen işlemin sonuçlarını bildiren ya da basıp veren çıkış birimi, gibi anlamlara gelir ki bu kelimenin kişi ve nesnelere ad olduğu, günümüzde ise özellikle birinci anlamıyla daha çok meşhur olduğu bilinmektedir. Kanaatimizce “gösterici” kelimesi yerine, nesnelere görülebilmelerini sağlayan ortamlar oluşturdukları gerekçesiyle “aydınlatici/aydınlatan/aydınlık” gibi kelimelerin kullanılması daha isabetli olacaktır.

إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ¹⁶

Şüphesiz Rabbim (kullarına) yakındır, icabet edicidir.¹⁷ “Edici” lafzı, “etmek” yardımcı fiilinden kotarılmış/uydurulmuş olmalıdır. Nitekim Türkçede böyle bir kelime bulunmamaktadır. Bunun yerine “eder, edendir, etmektedir” gibi kelimeler seçildiği takdirde ifade, daha doğru ve anlaşılır bir hâle gelecektir.

إِنَّا وَجَدْنَاهُ ضَآبِرًا¹⁸

Biz onu sabredici bulduk.¹⁹ Ayetin geri kalan kısmı ise bir çeviride, ... O ne güzel kul idi, gerçekten Allah’a “yönelici” idi²⁰ şeklinde tercüme edilmiştir. Türkçe sözlüklerde “sabredici” ve “yönelici” kelimeleri bulunmamaktadır. Doğrusu birincisinin yerine “sabırlı, sabreden, sabır gösteren”; ikincisinin yerine, “yönelir, yönelen, yönelmek”²¹ gibi kelime ve ifade birimlerinden yararlanarak başka alternatif çevirilere başvurmalıdır.

مُؤَسِّكَاتٌ رَّحْمَتِهِ ... كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ²²

Zararını giderebilici midirler? Rahmetini tutabilici midirler?²³ Türkçede “giderebilici” ve “giderici” şeklinde kelimeler bulunmamaktadır. “Giderebilici” lafzı, ortadan kaldırmak, yok etmek; “dindirmek; uzaklaştırmak, çıkarmak, yok etmek, kaldırmak, izale etmek, defetmek gibi anlamlara gelen “gidermek” kelimesi ile “bilmek” yardımcı fiilinden yararlanılarak yeni bir kelime üretim çabasının sonucu olarak uydurulmuş olmalıdırlar. Gidermek kelimesinin sonuna eklenen ek ile fiilden isim üretme çabası sonucu elde edilen “giderici” lafzı ise Türkçede bu-

16 Kur’an-ı Kerim, Hüd 11/61.

17 Çöğenli, *age*, 366.

18 Kur’an-ı Kerim, Sâd 38/ 44.

19 Bulaç, Ali; *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2009; Onan, Gültekin, Kuranmeali.org; Çelik, Kadri, Kuranmeali.org; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli Âli’si*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996; Şimşek, Ümit; Kuranmeali.org.

20 Davudoğlu, Ahmed, *Kur’an-ı Kerim ve İzahlı Meali*, Çelik Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz.

21 Ayverdi, *age*, . “sabır” ve “yön” maddeleri...

22 Kur’an-ı Kerim, Zümer 39/38.

23 Çantay, Hasan Basri, *Kur’an-ı Hâkim ve Meal-i Kerim*, Naşiri: Mürşid ÇANTAY, İstanbul, 1990.

lunmamaktadır. Türkçede “tutabilici” şeklinde bileşik bir kelime de bilmediğimiz kadarıyla kullanılmamaktadır. “Tutmaktan” türetilmiş olduğunu varsaydığımızda da karşılaşacağımız kelime “tutabilici” değil, “tutucu” kelimesi olacaktır ki bu: Mevcut toplumsal düzeni, düşünceleri ve kurumları değiştirmeden olduğu gibi korumak isteyen (kimse), muhafazakâr, konservatör; durmalı çıkışlarda, bisikletçiye yardım eden kişi; ateş maşası; tutumlu²⁴ gibi konumuzla ilgisi bulunmayan anlamlara gelmekte ve meramı ifadede yetersiz kalmaktadır. Aslında bu tür çeviri tercihlerinin, garabet özelliğini haiz kelimeler olduğunu söylemek mümkündür.

25 ائى عاملٌ ...

Şüphe yok ki ben de çalışıcıyım...²⁶

“Çalışıcı” kelimesi, Türkçede bulunmayıp ism-i fâil olan “amil” kelimesinin literal karşılığı olarak düşünülmüş olmalıdır. Doğrusu, Kur’ân mealleri dışındaki fasih hiçbir metinde ve belâğ hitapta karşılaşmadığımız bu lafzın son derece yanlış bir tercih olduğunu düşünmekteyiz. Bunu yerine “çalışmaktayım” gibi bir kelime kullanılmalıydı.

27 تكلُّ نَفْسٌ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ Bazı mütercimlerin, farklı iki surede geçen bu aynı ibareyi “her nefis ölümü tadıcıdır...”²⁸ Şeklinde tercüme ettiklerini görmekteyiz. Öte yandan bazı mütercimlerin ilginç bir şekilde Ankebut suresindeki ifadeyi “tadıcı”²⁹ diye yanlış tercüme ederken; Al-i İmran suresindeki aynı ifadeyi “tadacaktır”³⁰, “tadar”³¹ şeklinde doğru tercüme etmiş oldukları görülmektedir. Türkçede “tadıcı” şeklinde kullanılan bir kelimeyi ilgili kaynaklarda bulamayacağımız açıktır.³² Bu lafız, her ne kadar, her hangi bir şeyi tadan, onun tadına bakan kişilere işaret etmek amacıyla kullanılmışsa da, garabetle malul bir tercihtir. Ayetin, kelimeyi kullanım tarzından anladığımız kadarıyla söz konusu olan kaçınılmaz bir gerçeklik vardır o da her kesin er yahut geç öleceğidir. Dolayısıyla bazı mütercimlerin isabetle tercih ettikleri üzere “tadacaktır, tadar” gibi seçenekler daha doğru olacaktır.

Diğer önemli bir konu ise Allah’ın isimlerinin –ki belirgin özellikleri ism-i fail olmaktır- çoğu zaman ya “görücüdür, bilicidir” şeklinde tercüme edildiği ya da Türkçeye aktarılmaksızın Arapça olarak yazıldığı

24 <http://www.tdk.gov.tr/Erisim>, 28.07.2015.

25 Kur’ân-ı Kerîm, Zümer 39/39.

26 Bilmen, Ömer Nasuhî, *age*.

27 Al-i İmran 3/185, Ankebut 29/55.

28 Çantay, Bilmen, Bulaç, Şimşek, Onan, Hayrat, *age*.ler.

29 İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur’ân*, Varol, Çelik, *age*.ler.

30 Varol, Ahmet, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Madve Yay. , İstanbul, 1997; Çelik, Kadri, Kuranmeali.org.

31 İslamoğlu, *age*.

32 Ayverdi, *age*. ; Akalın, Halûk Şükrü, *Türkçe Sözlük*, TDK Yay. , Ankara, 2009, “tat” mad-desi.

gerçeğidir: “Alimdir, Latiftir” gibi... Bunların yerine sırasıyla, “bilmektedir, bilendir, mutlak bilgi sahibidir”; “her türlü inceliğe nüfuz eder” şeklinde tercüme etmek ibarelerin vurguladığı anlamları daha doğru bir şekilde ifade edecektir.³³

Sonuç

Referans metinlerin, hedef dillere çevirilerinin sanılandan daha zor olduğu gerçeğini teslim etmek gerekir. Zira çeviri, bir ifade birimini salt zahiri görünümünden hareketle hedef dile aktarma ameliyesi olarak görülecek kadar basite indirgenecek bir olgu değildir. Kelimelerin literal anlamlarının, onların ruhunu, canlılığını, anlam evrenini, kültürel kodlarını, gelenekteki arka planlarını aktarmaya yetmeyeceğini bilmek ve göz ardı etmemek gerekir. Saydığımız hususların birçok metinde olduğu gibi Kur’an çevirilerinde de ihmal edildiği gözlenmektedir. Birçok meal metninin, akıcılıktan, fesahatten ve belagatten uzak olduğu, okuyanlara tat vermediği; anlaşılmadıkları halde ayet metinlerinden alınan hazzın çevirilerden alınmadığı şeklindeki sitemler nadirattan değildir. Birçok mealde kullanılan Türkçenin, bu dilde yazılacak başka metinler için referans olma özelliği bulunmamaktadır. Dolayısıyla meallerdeki sözü edilen Türkçenin, dili zenginleştirilmesi, okuyucunun dil dağarcığı için yeni ufuk ve perspektifler sunması hâsılı dile herhangi bir şekilde katkıda bulunması muhtemel değildir.

Bu şekildeki olumsuz kanaatlerimizi besleyen birçok neden zikredilebilir. Bu çalışmada ele aldığımız ism-i fâil sıgalarının çevirilerindeki işaret edilen aksaklık ve yanlışlıklar, karşılaştığımız sorunlardan sadece bir tanesidir. Çalışma boyunca verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, çevirilere dair mütercim tercihleri, isabetli olmamak bir yana, çoğu kez garip, nadir, genel geçer işlek kullanımları olmayan kelime ve ifadelerden yana olmuştur.

İsm-i fail sıgaları söz konusu olunca, sarf-ı nazar edilmemesi gereken hususların başında bu formların anlamlarında mevcut olan hudus/teceddüt olgusu ve bunların özellikle müzari fiilin işaret ettiği şimdiki, gelecek, geniş zaman dilimlerinden ayrı düşünülemediği gerçeğidir.

33 Sülün, Murat, *Kur’ân Ne Diyor Biz Ne Anlıyoruz*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015, s. 477.

Kaynaklar

- Akalın, Halûk Şükrü, *Türkçe Sözlük*, TDK Yay. , Ankara, 2009.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2008.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâlî Âli'si*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996.
- Bulaç, Ali; *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2009.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hâkim ve Meal-i Kerim*, Naşiri: Mürşid ÇANTAY, İstanbul, 1990.
- Çelik, Kadri, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe "Açıklamalı Mealî"* Kuranmeali.org.
- Çöğenli, Sadi, *Ayet ve Hadis Örneklî Arapça Dilbilgisi: Sarf*, Cantaş Yayınları, İstanbul.
- Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili: Kur'an-ı Kerim ve Mealî*, Hazırlayan ve Notlandıran: Dücane Cündioğlu, İslamoğlu Yayıncılık, 1993, İstanbul.
- Çörtü, Mustafa Meral, *Arapça Dilbilgisi-Sarf-*, MÜİFV Yayınları, İstanbul.
- Davudoğlu, Ahmed, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Mealî*, Çelik Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.
- el-Esmer, Raci, *İlmu's-sarf*, Daru'l-ceyl, Beyrut. t.y.
- el-Ğalayeynî, Mustafa, *ed-Durusu'l-Arabiyye*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2006.
- er-Racihi, Abduh, *et-Tatbiku's-sarfî*, Daru'n-nahdati'l-Arabiyye, Beyrut, 2004
[http://tdk.gov.tr/Büyük Türkçe Sözlük](http://tdk.gov.tr/Büyük_Türkçe_Sözlük).
[http://www.tdk.gov.tr/Güncel Türkçe Sözlük](http://www.tdk.gov.tr/Güncel_Türkçe_Sözlük).
- İbn-i Akîyl, Bahauddin Abdullah, *Şerhu ibn-i Akîl*, tahkik: H. el-Fâhûrî, Daru'l-ceyl, 2003, Beyrut.
- İbn-i Hişâm, Cemalüddin, *Şerhu'l-Kıtr*, Tahkik: İrfan Matraci, Mektebetu Seyda, 2014, Diyarbakır.
- İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, kuranmeali.org.
- Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2007.
- Kur'ân-ı Kerim
- Onan, Gültekin, *Kur'ân-ı Kerim Mealî*, kuranmeali.org.
- Sevinç, Resul, *Arapçanın Temel Gramer Kuralları*, Ensar Yayınları, İstanbul.
- Sülün, Murat, *Kur'ân Ne Diyor Biz Ne Anlıyoruz*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015.
- Şimşek, Ümit; *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Mealî*, kuranmeali.org.
- Uralgıray, Yusuf, *Arabça İlk ve İleri Dilbilgisi*, Tebliğ Yayınları, İstanbul, t.y
- Varol, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim Mealî*, Madve Yayınları, İstanbul, 1997.